

بسم الله الرحمن الرحيم

عنوان:

شیوه های تقویت توحید محوری در خانواده از دیدگاه اسلام

گردآورندگان

زهره محمودیان

زهره فتاحیان

فاطمه علیمردی

منیژه میراحمدیان

استاد راهنما: خانم زهره کریمیان

پاییز 1402

چکیده:

خانواده، محیط پرورش و کمال یافتن اعضای خانواده می باشد و هم زیرساخت جامعه اسلامی به حساب می آید. چنانچه کمال انسان ها در رسیدن به مقام عبودیت و اخلاص یا همان مقام توحید باشد، می بایست همسو و هم آهنگ با آهنگ توحید و بندگی باشد. لذا شکلی متفاوت با نقش ها و وظایف و ارتباطات خانواده غیر توحید محور پیدا می کند. بر اساس اهمیت موضوع توحید و توحید محوری در ارکان خانواده، در این پژوهش، بر رابطه بین توحید محوری و نقش ها و وظایف هر یک از ارکان خانواده تاکید می شود. پس از بیان تعریف کلی از توحید محوری و ابعاد و مراتب و گستره آن، یافته های تحقیق ارائه خواهد شد. روش تحقیق، کتابخانه ای است و از طریق تحلیل محتوای منابع دست اول (آیات و روایات) و دست دوم (منابع اندیشمندان دینی و تحقیقات انجام گرفته) صورت می پذیرد. نتایج به دست آمده از مطالعات تحقیق نشان می دهد: 1. توحید، که اصل محوری در کلام اسلامی و مهم ترین شاخص و تمایز بخش میان زندگی اسلامی و غیر اسلامی است، در میان بیان الگوهای عملی در شکل گیری خانواده و در تعریف نقش ها و وظایف و تعریف ارکان خانواده، نه تنها به عنوان اصل محوری دیده نمی شود بلکه توحید محوری به عنوان یکی از اولویت های زندگی در عرض دیگر اولویت ها و پس از آن ها، ملاحظه شده و ابعاد و گستره آن در همه زوایای زندگی خانوادگی به خوبی تبیین نشده است.

کلیدواژه: توحید، خانواده، توحید محوری، تقویت

مقدمه:

توحید پایه و اساس مبانی اسلام است و نوعی دید و بینش درباره هستی و وجود است و از طرف دیگر نوعی آرمان امید است با پاسخ های عاطفی گرایش های انسان وابسته به شناخت و آگاهی او است بنابراین هر اندازه انسان بر اساس ظرفیت وجودی خود به عظمت خداوند پی ببرد و آن را درک کند و عظمت الهی برایش جلوه کند، حالتی خاص در او حاصل خواهد شد. احساس خضوع و تواضع و فقر وجودی، که هر قدر معرفت ما کامل

تر باشد، این احساس در ما عمیق تر خواهد بود. خانواده به عنوان مهم ترین نهاد اجتماعی بیشترین تأثیر را در فرایند تربیت دینی دارد توحید گرایی و موحد پروری از اهداف اصلی خانواده دینی است زیرا توحید مهم ترین اصل از اصول اسلامی است که تمام اعمال و عادات و اهداف مهم زندگی آدمی تحت تأثیر مستقیم آن می باشد و هدف از تربیت دینی رساندن انسان به مقام قرب الهی و شکوفایی استعدادهای بالقوه در انسان است. این پژوهش به روش کتابخانه ای به بیان راه های تقویت توحید محوری در خانواده می پردازد.

مفهوم توحید:

اسلام و به معنای یکتا و بی مانند دانستن خدا و همچنین بی شریک بودن او در آفریدن جهان هستی است. نخستین جملات محمد، پیامبر اسلام، در آغاز فراخواندن مردم به اسلام، حاوی گواهی دادن بر یکتایی خدا و پرهیز از چندخدایپرستی بوده است مراد ما از توحید در این نوشتار، اصطلاح خاص آن، یعنی اعتقاد به یکتایی و یگانگی خداوند تبارک و تعالی است.^۱

مراتب و درجات توحید:

معمولاً در کتابهای امروزی توحید را به دو دسته نظری و عملی تقسیم می نمایند، توحید نظری را به نام توحید ذات، صفات و افعال و توحید عملی را به نام توحید عبادی و توحید اطاعتی و ولایتی یا سیاسی می خوانند. اما حضرت ایشان توحید را ده مرتبه می دانند که برخی از آنها بازگشت به مراتب نظری و بعضی عملی دارد و بعضی نیز در تقسیم فوق نمی گنجد. مثلاً توحید در خالقیت و رازقیت در توحید افعالی و توحید معبود در توحید عبادی و توحید محبت در توحید اطاعتی و ولایتی جای می گیرد اما توحید در قضا و قدر خوف و رجاء و توکل در تقسیم فوق جائی ندارد. تذکر این نکته ضروری است که تقسیم توحید نظری به 3 شاخه و عملی به دو شاخه یک تقسیم قراردادی است که بر اساس حصر عقلی صورت نگرفته است.^۲

۱. مراتب توحید الهی در حکمت متعالیه و اثرپذیری از قرآن و سنت/ خلیل موسوی

۲. قم: کنگره بزرگداشت آیت الله سید عبدالحسین لاری، هیات علمی: بنیاد معارف اسلامی، ۱۴۱۸ق. = ۱۳۷۷

اصل توحید محوری:

این اصل مضمونش اینه که تربیت باید طوری طراحی و انجام بشه که فرد فقط به یک خدا توجه داشته باشه و آن هم خدای واحد. اگر فعالیت تربیتی با این مساله منافات داشته باشه، از نظر اسلام مردوده. بنابراین بسیاری از اصول تربیتی حاکم بر مکاتب غربی که نتیجه اش خود پرستی، شهوت پرستی، پول پرستی، پست و مقام پرستی، دنیا پرستی و چیزهایی از این قبیل میشه، اینها از نظر تربیت اسلامی مردوده. از اینجا یک تفاوت خیلی عمیق و یک شکاف خیلی وسیعی بین مکتب اسلام و سایر مکتبها پیدا میشه. آنچه با این اصل منافات داشته باشه باید کنار گذاشته بشه. به جای خود پرستی خدا پرستی، به جای دنیا پرستی خدا پرستی، به جای شهوت پرستی خدا پرستی، به جای پول و ثروت پرستی باز خدا پرستی.

اگرچه این اصل خوب دقت بشه، دیده میشه همه چیز رنگ و ... عوض میشه؛ هنر، تکنولوژی، علم، نظام سیاسی و نظام تعلیم و تربیت همه در پرتو این اصل حال و هوای دیگری پیدا میکنه. هنر یکی از زیباترین و مقدس ترین محصولات بشریه. چون ریشه در فطرت الهی انسان داره. انسان فطرتاً زیبا دوست است و جمال جوست و هنر هم محصول زیبایی دوستی انسان است.. اما در نظام تربیت اسلامی هنر باید در مسیری جهت دهی شود که انسان رو به توحید برسونه و انسان رو در مسیر قرب الی الله بالا بیره. این اصل که ما گفتیم میشه امهات همه اصول. همه اصول و همه فعالیت های تربیتی بر میگرده به همین اصل توحید در همه زمینه ها؛ در زمینه فقه و احکام، در زمینه اخلاق. این مهمترین و برجسته ترین اصله. اگر این اصل حاصل شد دیگر خط سیر تربیتی ما مشخصه. مرتبی ما میخواد به کجا برسه؛ مرتبی میخواد خلیفه الله بشه؛ میخواد خداگونه بشه؛ میخواد به مقام کن فیکونی برسه. هر چه اراده کرد فوراً محقق بشه.

در حدیث قدسی داریم که «عبدی اطعنی حتی اجعلک مثلی فانی اقول لشیء کن فیکون و انت تقول کن فیکون». بنده من از من اطاعت کن تا من تو را مثل خودم و مثال خودم قرار دهم. من وقتی اراده کنم میگویم ایجاد شو، ایجاد میشه. تو هم به مقامی برسی که تا اراده کردی ایجاد شود. این هدف اگر تحقق پیدا کرد انسان

موجودی خداگونه میشود؛ به مقام عبودیت که باطنش ربوبیت است. این آن اصل اساسی از اصول تربیت اسلامی؛ که همین توحید محوری باشد³.

خانواده:

خانواده به مفهوم محدود آن عبارتست از یک واحد اجتماعی، ناشی از ازدواج یک زن و یک مرد که فرزندان پدید آمده از آنها آن را تکمیل می کنند. تعریف دیگری خانواده را شامل مجموعه ای از افراد می داند که با هدف و منافع مشترک زیر سقفی گرد هم می آیند.

اسلام خانواده را گروهی متشکل از افراد، دارای شخصیت مدنی، حقوقی و معنوی معرفی می کند که هسته اولیه آن را ازدواج مشروع زن و مردی تشکیل می دهد و نکاح عقدی است که براساس آن رابطه زوجیت بین زن و مرد برقرار شده و در پس آن طرفین دارای وظایف و حقوق جدید می شوند. ارتباط خویشاوندی در سایه نکاح پدید می آید؛ اعضای آن دارای روابط قانونی، اخلاقی و عاطفی می گردند.

اساس تشکیل خانواده این است که زن و مردی می کوشند اراده خود را بر تأسیس آن و قبول تکالیفی که شرع برای آنها معین کرده است محقق گردانند. بر این اساس خانواده یک تأسیس حقوقی به حساب خواهد آمد که اعضای آن با رشته خونی با هم پیوند پیدا می کنند.

جامعه شناسان خانواده را یک پدیده تاریخی می دانند که از اجتماع کلی جدا نیست. واحدی است اجتماعی که در عین حال خصایص یک نهاد و یک گروه را واجد است. بر این اساس در عین مطالعه کلی خانواده باید به چشم یک نهاد و یک گروه ارادی نخستین رهبری و عضویت نگریسته شود⁴.

خانواده مطلوب از دیدگاه قرآن:

³ <https://davatejahani.ir>

⁴ www.tebyan.net

اهمیت پرداختن به موضوع «تحکیم خانواده»، ریشه در اهمیت نهاد خانواده دارد. نهاد مقدس خانواده، رکن بنیادین اجتماع بشری و محمل فرهنگ‌های گوناگون است تا آنجا که سعادت و شقاوت امت‌ها، مرهون رشادت و ضلالت خانواده می‌باشد. اولین شرط داشتن جامعه‌ای سالم و پویا، سلامت و پایداری خانواده است. همه دستاوردهای علمی و هنری بشر در سایه خانواده‌های سالم و امن پدید آمده است. قرآن کریم به عنوان برترین نسخه زندگی و عالی‌ترین راهنمای بشر برای دستیابی به حیات طیبه، بخشی عظیم از آیات را به تنظیم و تعدیل روابط اعضای خانواده، حقوق و وظایف همسران و فرزندان اختصاص داده است.

مدیریت در خانه و استحکام خانواده

شخصیت و جایگاه زن از نگاه اسلام در ابعاد انسانی فردی، خانوادگی و اجتماعی مورد بررسی قرار گرفت و مشاهده شد که اسلام در هر بُعد نقش‌آفرینی زن را به رسمیت شناخته است و اصلاً تفاوت میان مرد و زن را به لحاظ انسانی قبول ندارد. در اینجا لازم است به بعضی از آیات پردازیم که برخی از افراد ناآشنا به روح اسلام و قرآن با تمسک بدانها اسلام را مورد حمله و زنان را مورد تحقیر و استثمار قرار می‌دهند تا ضمن تنویر افکار این افراد، جایگاه اسلامی و انسانی زن و شأن و منزلت او در امور خانه و زناشویی روشن‌تر گردد.

عوامل تحکیم خانواده در اسلام

عوامل فراوانی در تحکیم بنیان خانواده و سرزندگی آن مؤثرند که در ذیل به مهم‌ترین آنها پرداخته شده است:

1) حسن معاشرت، تضمین تحکیم خانواده

از ویژگی‌های انسان، تمایل و نیاز او به معاشرت است و از معاشرت، جز محبت دیدن و محبت ورزیدن انتظار ندارد، چرا که خلقت انسان بر اساس عشق و محبت است و همین بهترین انگیزه او در هر گونه تلاشی است. گرچه انسان عموماً در تشخیص عشق حقیقی به بیراهه می‌رود، اما عشق‌های صوری یا حتی باطل هم این خاصیت را دارند که انسان را به تکاپو وادارند و امیدوار و مجذوب کنند. خداوند متعال رفتارها و برخوردهای

صحیح انسانی را در خانواده با «حُسن معاشرت» معرفی می‌فرماید و از مرد و زن، رعایت آن را با میزان «معروف»، یعنی رفتاری پسندیده و انسانی می‌خواهد: ﴿...وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا: ... و با آنها سخن شایسته بگویید﴾...وَعَاشِرُوهُمْ بِالْمَعْرُوفِ...: ... و با آنان به گونه‌ی شایسته رفتار کنید...⁹

2- همکاری و همدردی

همکاری و همدردی با خانواده باید در چارچوب آیین خدا باقی بماند و وسیله‌ی فساد، رشوه و غصب حقوق و اشاعه‌ی فحشا نگردد. از این رو، نخست از تقوای خدایی سخن گفت و آن را مرکز سازمان و سامان اجتماعی قرار داد، سپس به بیان اهمیت خویشاوندان و نزدیکان پرداخت. تعبیر قرآن در عبارت «تَسَاءَلُونَ بِهِ» بدین معنی است که خدا مقیاس نهایی و آخری است که می‌توان آن را مرکز تعاون اجتماعی قرار داد. پس هرگاه یکی از دیگری چیزی بخواهد و نداند که آن را برآورده می‌سازد یا نه، چگونه می‌تواند به اثبات رساند که آنچه خواهد گفت درست است یا دروغ می‌گوید. در اینجا راهی نیست، جز آنکه به خدا سوگند خورد و ضمیر و فطرت مؤمن او با خداوند مشورت کند و از خود برای خود نگهبانی قرار دهد.

وظیفه‌ی هر یک از زن و مرد نسبت به کل خانواده

خداوند در قرآن کریم به دنبال اخطار و سرزنش نسبت به بعضی از همسران پیامبر (ص)، خداوند در آیات سوره تحریم روی سخن را به همه‌ی مؤمنان کرده، دستورهای درباره‌ی تعلیم و تربیت همسر و فرزندان و خانواده به آنها می‌دهد، نخست می‌فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ...: ای کسانی که ایمان آورده‌اید! خود و خانواده‌ی خویش را از آتشی که هیزم آن انسان‌ها و سنگ‌هاست نگه دارید...¹⁰﴾

⁹ النساء/5

¹⁰ (التحریم/6)

نگهداری خویشتن به ترک معاصی و عدم تسلیم در برابر شهوات سرکش است و نگهداری خانواده به تعلیم، تربیت، امر به معروف، نهی از منکر و فراهم ساختن محیط پاک و خالی از هرگونه آلودگی در فضای خانه و خانواده است. این برنامه‌ای است که باید از نخستین سنگ بنای خانواده، یعنی از مقدمات ازدواج و آنگاه نخستین لحظه تولد فرزند آغاز گردد و در تمام مراحل با برنامه‌ریزی صحیح و با نهایت دقت تعقیب شود؛ به تعبیر دیگر، حق زن و فرزند تنها با تأمین هزینه زندگی، مسکن و تغذیه آنها حاصل نمی‌شود، مهم‌تر از آن، تغذیه روح و جان آنها و به کار گرفتن اصول تعلیم و تربیت صحیح است.

نتیجه‌گیری

و عوامل فراوانی در شیوه های تقویت توحید محوری در خانواده از دیدگاه اسلام که در این مقاله به مهم‌ترین آنها پرداخته شده است بر اساس آنچه گفته شد، روشن گردید که در نهاد هر انسانی، حس دینی و میل به خداجویی وجود دارد استفاده از شیوه های مناسب تربیتی در محیط خانه و عرضه درست معارف دینی و مذهبی به کودک در تربیت دینی او تاثیر فراوان دارد. بنابراین بر پدران و مادران لازم است که تمام تلاش خود را نسبت به تربیت مطلوب دینی فرزندان خویش به کار گیرند به طور کلی، از نظر اسلام، تربیت یافته کسی است که در محور شناخت، ایمان و عمل به احکام کاملاً فعال باشد

منابع و مأخذ

قرآن کریم.

خلیل موسوی، مراتب توحید الهی در حکمت متعالیه و اثرپذیری از قرآن و سنت

رجب علی مظلومی، گامی به سوی تربیت، نشر آفاق، 1364، ص 80

عبدالحسین لاری، آیت الله سید کنگره بزرگداشت هیات علمی: قم: بنیاد معارف اسلامی، 1418ق. = 1377.

طباطبایی حکیم، عذرا ، خانواده از منظر قرآن، دانشنامه موضوعی قرآن با اندکی تلخیص، تاریخ بازیابی: ۴

شهریور ۱۳۹۲.

<https://davatejahani.ir>

www.tebyan.net